

УДК 378.126

**ПІДГОТОВКА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ КАДРІВ
ВИЩОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ В ХАРКІВСЬКІЙ
ДЕРЖАВНІЙ АКАДЕМІЇ КУЛЬТУРИ**

***Василь Шейко**, д-р іст. наук, проф., ректор ХДАК, член-кореспондент Академії мистецтв України, засл. діяч мистецтв України, дійсний член Міжнародної академії інформатизації при ООН.*

***Микола Каністратенко**, канд. іст. наук, проф., перший проректор ХДАК, засл. працівник культури України.*

***Наталя Кушнарєнко**, д-р пед. наук., проф., проректор з наукової роботи ХДАК, засл. працівник культури України, дійсний член Міжнародної академії інформатизації при ООН.*

Висвітлюються здобутки та перспективи підготовки науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації в Харківській державній академії культури.

***Ключові слова:** підготовка науково-педагогічних кадрів в Україні, науково-дослідницька діяльність, Харківська державна академія культури.*

*Highlights the achievements and prospects of scientific and pedagogical staff in the
Kharkiv State Academy of Culture.*

***Keywords:** training of the teaching staff in Ukraine, Scientific Research, Kharkiv
State Academy of Culture.*

Одним із важливих показників ефективного функціонування сучасного вищого навчального закладу є високий рівень науково-дослідницької діяльності, когнітивної активності, спрямованої на продукування нових наукових ідей, підготовку нової генерації науково-педагогічних кадрів [1; 3; 5].

Харківська державна академія культури (ХДАК) — фундатор і лідер вітчизняної вищої бібліотечно-інформаційної та культурологічно-мистецької освіти, перший в Україні, другий за часом створення в колишньому Радянському Союзі ВНЗ культури, науково-дослідницький, науково-методичний, творчо-мистецький центр, засновник кращих і продуктивних наукових шкіл означеного профілю, які успішно здійснюють фундаментальні й

прикладні дослідження, впроваджують їх результати в навчальний процес та діяльність із підготовки науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації — докторів і кандидатів наук у галузі культурології, мистецтвознавства, соціальних комунікацій, педагогіки, економіки тощо.

Нині в ХДАК сформовано сучасну наукову інфраструктуру, що створює надійне підґрунтя для когнітивної активності, проведення якісних фундаментальних і прикладних наукових досліджень, підготовки й успішного захисту докторських і кандидатських дисертацій. До її основних складових належать:

- наявність науково-педагогічних кадрів найвищого кваліфікаційного рівня — докторів і кандидатів наук, професорів і доцентів, народних і заслужених артистів, заслужених діячів мистецтв і заслужених працівників культури України;
- ефективне функціонування авторитетних наукових шкіл колективів, співтовариств;
- створення та активна діяльність творчих лабораторій на чолі з провідними відомими в усьому світі хореографами, музикознавцями, хореографами, театральними, кіно-телевізійними діячами;
- наявність аспірантури й докторантури практично за всіма напрямками і спеціальностями підготовки бакалаврів, спеціалістів і магістрів;
- копітка робота з відбору обдарованої студентської молоді для вступу в аспірантуру, виявлення талановитих кандидатів наук для вступу в докторантуру;
- багаторічне ефективне функціонування двох спеціалізованих учених рад із правом захисту докторських (кандидатських) дисертацій із культурології, мистецтвознавства та соціальних комунікацій;
- вихід друком на базі академії двох збірників наукових праць — «Культура України» та «Вісник Харківської державної академії культури», затверджених ВАК України в статусі фахових наукових видань;

- значний науковий доробок, здійснення активної наукової діяльності викладачів з продукування нових креативних наукових ідей, ініціювання введення в Україні нових наукових галузей та спеціальностей;
- висока результативність проведення фундаментальних і прикладних наукових досліджень та оприлюднення їх результатів, висновків і рекомендацій у монографіях, статтях, підручниках, навчальних посібниках, науково-методичних розробках та ін.;
- ініціювання і проведення численних наукових конференцій міжнародного, всеукраїнського та регіонального рівнів;
- створення дієвої системи студентського науково-творчого товариства на чолі з радою молодих учених;
- наявність редакційно-видавничого відділу, який редагує, публікує та розповсюджує кращі зразки наукової та науково-методичної продукції академії;
- ефективне функціонування сучасної бібліотеки, фонд якої налічує понад 400 тис. нонелектронних та електронних документів;
- створення комп'ютерного центру, оснащеного Інтернет, загально-академічним та факультетськими веб-сайтами та ін.

Високий науковий авторитет ХДАК як провідного центру України в галузі культурології, мистецтвознавства, книгознавства, бібліотекознавства, бібліографознавства, документології та соціальних комунікацій, напрацьований упродовж понад 80-річного існування академії завдяки плідній науковій та освітній діяльності її викладачів і випускників. Запорукою успішного функціонування цього наукового осередка є системна взаємодія всіх його учасників: бакалавр — спеціаліст — магістр — аспірант — докторант — маститий учений. Тут створено дійсно творчо-наукове середовище продукування стратегічно-інноваційних ідей, більшість із яких реалізовано на практиці. Тому цілком об'єктивно на вітчизняному та світовому професійному

просторі ствердився феномен під назвою «харківська культурологічно-мистецька та бібліотечно-інформаційна наукова школа».

В академії нині плідно працюють на штатних засадах 35 докторів наук, професорів, 135 кандидатів наук, доцентів. Її науковий ценз нині складає майже 72 %, що значно перевищує середній показник по ВНЗ України. Тут викладає когорта талановитих народних, заслужених артистів, заслужених діячів мистецтв, заслужених працівників культури України, що сприяє взаємозбагаченню шкіл, утворює унікальне творчо-наукове середовище. Потужний науково-педагогічний склад академії є гарантом якісної підготовки нової генерації молодих талановитих науковців для нашої країни й інших країн світу, контролю їхньої професійної поведінки сьогодні та в перспективі.

В академії здійснюють ретельний відбір обдарованої молоді ще зі студентських років. Цьому сприяють не лише провідні вчені ХДАК – лідери наукових шкіл, але й члени студентського науково-творчого товариства, ради молодих учених, яку очолюють науково активні, творчо налаштовані студенти, аспіранти, докторанти, перспективні в науковому сенсі молоді викладачі. Це формує в ХДАК своєрідну наукову ауру, яка в поєднанні з цілеспрямованим відбором дозволяє виявити обдарованих молодих науковців й упроваджувати результати їхніх досліджень у практичну роботу культурологічно-мистецьких, соціально-комунікаційних, бібліотечно-інформаційних установ та організацій, а також у навчальний процес підготовки фахівців із десяти освітніх напрямів і спеціальностей. Слід зазначити, що члени державних екзаменаційних комісій під час захисту дипломних робіт бакалаврів і спеціалістів та кваліфікаційних праць магістрів завжди беруть до уваги результати обов'язкової зовнішньої експертизи; наявність публікацій (від 3-х до 5-ти) у випускників, тобто ступінь оприлюднення основних результатів і висновків досліджень у статтях і тезах доповідей на міжнародних, національних, регіональних наукових і науково-практичних конференціях. Тобто ще зі студентських часів закладаються основи особистої відповідальності за якість власних напрацювань.

Підготовка науково-педагогічних кадрів вищого гатунку в ХДАК здійснюється через аспірантуру (з 1994 р.), докторантуру (з 1996 р.), інститут здобувачів (з 1994 р.). За цей час підвищили свою кваліфікацію, стали докторами і кандидатами наук сотні фахівців культурологічно-мистецького та бібліотечно-інформаційного профілів України. Нині підготовка науковців у ХДАК здійснюється за 8-ма науковими спеціальностями. Набір у докторантуру проводиться з 4-х наукових спеціальностей: 26.00.01 – теорія та історія культури; 27.00.02 – документознавство, архівознавство; 27.00.03 – книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство; 17.00.03 – музичне мистецтво. Набір в аспірантуру – з 8-ми наукових спеціальностей: 26.00.01 – теорія та історія культури; 27.00.02 – документознавство, архівознавство; 27.00.03 – книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство; 08.00.01 – економічна теорія та історія економічної думки; 13.00.05 – соціальна педагогіка; 26.00.05 – музеєзнавство, пам'яткознавство; 17.00.02 – театральне мистецтво; 17.00.03 – музичне мистецтво. В 2011 р. тут навчаються близько 100 осіб: 9 докторантів, 69 аспірантів, 20 здобувачів. Аналіз свідчить, що з базових наукових галузей «культурологія» та «соціальні комунікації» більшість випускників аспірантури та докторантури на кінець навчання захищають докторські й кандидатські дисертації або подають дисертації до захисту у відповідні спеціалізовані вчені ради.

У ХДАК багато років успішно функціонують дві спеціалізовані вчені ради із захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора (кандидата) наук. Протягом останніх років спецради приймають до захисту докторські (кандидатські) дисертації за чотирма спеціальностями:

- Д 64.807.01 за спеціальностями: 26.00.01 – теорія та історія культури; 26.00.04 – українська культура (в галузі культурології, мистецтвознавства);
- Д 64.807.02 за спеціальностями: 27.00.01 – теорія та історія соціальних комунікацій; 27.00.03 – книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство (в галузі соціальних комунікацій).

За час існування спецрад при ХДАК захистили докторські й кандидатські дисертації сотні здобувачів наукових ступенів. Лише за п'ять останніх років тільки викладачі академії захистили 14 докторських і 48 кандидатських дисертацій. Усі рішення спецрад ХДАК щодо присудження наукових ступенів затверджені ВАК України, що свідчить про високий рівень компетентності їх членів із числа провідних учених академії та України — докторів наук означеного профілю, високий авторитет ради серед наукової громадськості та науково-практичний рівень дисертацій.

Такі якісні та кількісні показники свідчать про плідну науково-дослідницьку діяльність учених академії, які не лише мають власні вагомі наукові здобутки та своїх учнів, але й вимогливо ставляться до експертизи змістових і формальних характеристик дисертацій, що надходять до спецрад ХДАК із різних регіонів України. Позитивною тенденцією є щорічне зростання кількості захищених докторських дисертацій – з однієї (1998) до шести (2010), що свідчить про позитивну тенденцію не тільки кількісних, а й якісних результатів дисертаційних досліджень: акцентування уваги на розробленні теоретико-методологічних засад культурології, мистецтвознавства, соціальних комунікацій, збільшення внеску вчених академії в розвиток наук культурологічно-мистецького та бібліотечно-інформаційного профілів.

Запорукою успішної підготовки креативних науково-педагогічних кадрів у ХДАК, інтегративною характеристикою цієї потужної наукової організації можна вважати ініціювання, створення та розвиток творчих наукових колективів, наукових шкіл, наукових співтовариств тощо.

В академії існує давня багата традиція створення плідних наукових колективів — професійних груп, тимчасових чи постійних об'єднань провідних дослідників — учених закладу, здатних не лише продукувати нові ідеї, але й утілювати їх у життя, об'єднуючи творчі зусилля навколо однієї чи декількох важливих для України споріднених наукових ідей, тем, проблем, проектів.

Одним із яскравих свідчень цього можна вважати ініціювання ХДАК введення в Україні нових наукових галузей до “Переліку спеціальностей, за якими проводяться захисти дисертацій на здобуття наукових ступенів кандидата й доктора наук, присудження наукових ступенів та присвоєння вчених звань”, що підтримали Кабінет Міністрів України, ВАК України, більшість ВНЗ відповідного профілю – “26 – культурологія” та “27 – соціальні комунікації”. З цією метою в академії сформовано творчий колектив провідних науковців академії в складі В. Шейка, Н. Кушнарєнко, М. Дяченка, В. Ільганаєвої, М. Каністратенка, О. Кравченка, І. Давидової, С. Потрашкова, А. Соляник, Л. Стародубцевої, О. Тортіки, В. Ряполова, Л. Тишевської та ін. Вони розробили перелік наукових спеціальностей, проекти паспортів, формули спеціальностей, напрями досліджень, робочі програми кандидатських іспитів, які були оприлюднені для широкого обговорення провідними вітчизняними фахівцями, науковими та навчальними інституціями та отримали високу оцінку наукової громадськості України, затверджені ВАК України і МОН України. Зокрема з наукової галузі “26 – культурологія” такі спеціальності: 26.00.01 – теорія та історія культури (культурологія, історичні, філософські науки, мистецтвознавство); 26.00.02 – світова культура і міжнародні культурні зв’язки (культурологія); 26.00.04 – українська культура (культурологія, мистецтвознавство); 26.00.05-музеєзнавство, пам’яткознавство (культурологія, мистецтвознавство, історичні науки); 26.00.06-прикладна культурологія. Культурні практики (культурологія). З наукової галузі “27-соціальні комунікації” – такі спеціальності: 27.00.01-теорія та історія соціальних комунікацій; 27.00.02 – документознавство, архівознавство; 27.00.03 – книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство; 27.00.04 – теорія та історія журналістики; 27.00.05 – теорія та історія видавничої справи і редагування; 27.00.06 – прикладні соціально-комунікаційні технології; 27.00.07 – соціальна інформатика.

Нині в академії успішно діють понад 20 наукових шкіл – дослідницьких колективів, які відповідають таким основним якісним характеристикам: наявність наукового лідера, когорти учнів-послідовників, декількох поколінь продовжувачів даної наукової програми, висока ефективність наукової діяльності її прибічників [5, с. 154–155]. Наукові школи очолюють відомі вчені-наставники, переважно доктори і професори. Серед них: В. Шейко, М. Дяченко, Н. Кушнарєнко, І. Зборовець, А. Рижанова, Г. Асєєв, А. Соляник, В. Ільганаєва, І. Польська, І. Давидова, Л. Філіпова, Ю. Лошков, А. Щедрін, О. Чепалов, Г. Панков, М. Каністратенко, А. Житницький, І. Гулеско та ін. Саме ці вчені надають назви своїм найрезультативнішим і найпродуктивнішим науковим школам.

Нині вчені ХДАК спрямовані на успішне дослідження разом з Інститутом культурології Академії мистецтв України загальнодержавної НДР “Українська культура: історико-культурологічні виміри”, активне опрацювання зареєстрованих в УкрІНТІ України двох загальноакадемічних НДР: “Вітчизняна та світова культура: історико-теоретичні аспекти” (державний реєстраційний номер 0109U00511) та “Документально-комунікаційні структури суспільства: інноваційні стратегії розвитку” (державний реєстраційний номер 0109U00512). Серед основних змістово-тематичних напрямів досліджень факультетів: “Проблеми історії та теорії культури”, “Українська і світова музична культура”, “Українська хорова культура в контексті світової культури”, “Хореографічна культура східних регіонів України: теоретичні й виконавські аспекти”, “Трансформація бібліотечної діяльності як складова формування нової комунікативної реальності” та ін.

Вагомим результатом плідної науково-дослідницької діяльності академії слід вважати друкування на її базі двох збірників наукових праць “Культура України” та “Вісник Харківської державної академії культури”, які затверджені ВАК України як фахові з культурології, мистецтвознавства, соціальних комунікацій, педагогічних та історичних наук. Відповідальним редактором

обох фахових збірників є ректор ХДАК, проф. В. Шейко, президент Української асоціації культурологів. На сьогодні вийшли друком 66 випусків наукових збірників ХДАК, в яких опубліковано близько 1,5 тис. статей відомих вітчизняних і зарубіжних учених і молодих науковців, що свідчить про те, що ці наукові видання є одними із базових органів оприлюднення та апробації результатів і висновків наукових досліджень у галузі культурології, мистецвознавства, соціальних комунікацій, історичних і педагогічних наук.

Важливим показником високої результативності науково-дослідницької діяльності ХДАК можна вважати те, що щороку викладачі, докторанти, аспіранти й студенти академії публікують понад 700 монографій, підручників, навчальних посібників, навчально-методичних матеріалів, статей і тез доповідей. Більша частина публікацій здійснюється за участю творчого колективу редакційно-видавничого відділу ХДАК, який, за поданням ректорату академії, Державним комітетом телебачення і радіомовлення України у 2008 р. було внесено до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції.

В академії ефективно працюють СНТО, рада молодих учених, яка координує діяльність студентських кафедральних і факультетських науково-творчих товариств, проводить серії науково-методичних семінарів для студентів і молодих науковців, організує наукові конференції, “круглі столи”, дискусійні клуби, “ярмарки” наукових ідей тощо.

ХДАК підтримує тісні зв'язки з вітчизняним і світовим науковим співтовариством — широким колом інституцій та вченими — професіоналами багатьох країн світу. Взаємообміну науковими ідеями сприяє також членство академії в різних авторитетних міжнародних професійних об'єднаннях та організаціях — Міжнародній федерації бібліотечних асоціацій та установ (ІФЛА), Європейській асоціації бібліотечно-інформаційної освіти та наукових досліджень (ЕВКЛІД), Організації Європейської співдружності в галузі бібліотечно-інформаційної освіти (БОБКАТССС), Міжнародній академії

інформатизації при ООН та ін. Активною є участь аспірантів, докторантів і викладачів ВНЗ у міжнародних наукових симпозіумах, конференціях, тренінгах, майстер-класах тощо. Оперативному обміну науковими ідеями, взаємодії, залученню нових членів до наукового співтовариства через аспірантуру, докторантуру, інші організаційні форми підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів для України й інших країн світу, координації тематики наукових профільних досліджень у глобальному масштабі сприяє постійно оновлювальний сайт ХДАК, в якому чільне місце належить розділу “Науково-дослідницька діяльність”.

На базі ХДАК проводяться численні наукові, науково-практичні конференції міжнародного, всеукраїнського і регіонального рівнів, науково-методичні семірани, “круглі столи”, конкурси, фестивалі, які високо оцінила українська і світова професійна громадськість. Серед них: щорічна міжнародна наукова конференція “Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку”, щорічна всеукраїнська науково-теоретична конференція молодих учених “Культура та інформаційне суспільство XXI століття”, що надає можливість безпосереднього спілкування й обміну новими науковими ідеями науковців України, Росії, Білорусі, США, Німеччини, Австрії, Франції, Фінляндії й інших країн Європи. Безпосереднє та опосередковане спілкування, динамічний розвиток сучасної наукової комунікації (зокрема через Інтернет та ін.) за умов дивергенції по регіонах дослідників певних наукових ідей [2, с. 155], гарантують оперативний обмін науковими доробками, взаємозбагачення, підтримку інфраструктури, координацію, кооперацію, реальну й віртуальну взаємодію професіоналів та їхніх об’єднань у режимі, який забезпечують високий рівень і темпи розвитку системи наукового знання в галузі культурології, мистецтвознавства та соціальних комунікацій. Персональну відповідальність за це на терені України взяла на себе Харківська державна академія культури – головний науково-освітній центр продукування,

концентрації, зберігання, трансформації та трансляції системи спеціальних наукових знань означеного профілю [3; 4; 5].

Таким чином, багаторічні традиції, стратегічне налаштування, сучасні інновації, досконала організація науково-дослідницької діяльності, спадкоємність і послідовність, високий авторитет учених-лідерів та їхніх наукових шкіл, тісні професійні зв'язки на вітчизняному і світовому науковому просторі закладають надійне підґрунтя для якісної підготовки креативно та патріотично налаштованих науково-педагогічних кадрів ХДАК, здатних ефективно діяти на користь України, обстоювати її пріоритет у науковому світовому просторі в галузі культурології, мистецтвознавства та соціальних комунікацій.

Список використаної літератури

1. Андрейцев В. Концепція законопроекту про наукові школи вчених / Володимир Анандрейцев // Вища шк. — 2009. — № 1. — С. 23-47.
2. Лебедев С.А. Философия науки : словарь основных терминов / С.А. Лебедев. — М. : Академ. проект, 2004. — 320 с.
3. Харківська державна академія культури: до 80-річчя з дня заснування: монографія / В.М. Шейко, М.М. Каністратенко, Н.М. Кушнарєнко та ін. — Х. : ХДАК, 2009. — 196 с.
4. Шейко В.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: підруч. / В.М. Шейко, Н.М. Кушнарєнко. — 6-те вид., переробл. і доповн. — К. : Знання, 2008. — 310 с.
5. Шейко В.М. Стратегічні напрями інноваційної діяльності Харківської державної академії культури / В.М. Шейко, М.М. Каністратенко, Н.М. Кушнарєнко // Вісн. Харк. держ. акад. культури; зб. наук. пр. — Х., 2009. — Вип. 27. — С. 4-16.